
**POLITICAL REPRESENTATION OF BULGARIAN MUSLIMS /ATTEMPTS TO
CREATE A POMAK PARTY/****Milen Ruzhenov Zhurnalov**Bulgaria, New Bulgarian University, milen_jurnalov@abv.bg

Abstract: The main mediator between the civil community and the country's institutions in the liberal democracies are the political parties. They are to a large degree connected with the whole cycle of interception and cutting of social interests on the entrance of the political system and their transformation in final product of political process at the exit. The main factor explaining the arise of political parties is related to the development of the community and the political attitudes, which create fundamental conditions for arising new political formations. Their forming is often provoked and from other factors like political crisis, religious and ethnic pressure problems have periodically appeared in the community, internal party factors, related to the evolution of the party organization and so on. These factors affect huge masses of people or social groups, often for a continuous amount of time, which creates conditions for creating of new political parties. In the research are considered the attempts for creating new party formations based on ethnic identification in the years after the fall of the communism regiment. The ethnic composition plays a main role in party building, mainly in the regions with dominating population from definite ethnicity, like Turks, Bulgarian Muslims (pomaks), Roma and etc. In this report our interest is focused on Bulgarian Muslims (pomaks) and their party representation. They are defined as a community, whose cultural specification is based on their religious belonging to Islam. Their ethnic identification is determined as Bulgarian based on their Bulgarian language. Their culture and the traditions are influenced by the two types of identity, because of which some researchers determine them as "intermediate". The main question is: What are the attempts for creating of political formations based on their ethnic identification and what is the party building all about? The present research is an attempt to answer questions like these or at least to show the real attitudes of Bulgarian Muslims (pomaks) toward the politics in the country.

Keywords: Bulgarian Muslims (pomaks), Pomak ethnos, Pomak party, party building, party representation.

**ПОЛИТИЧЕСКОТО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА БЪЛГАРИТЕ МЮСЮЛМАНИ
/ ОПИТИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ПОМАШКА ПАРТИЯ /****Милен Руженов Журналов**България, Нов Български Университет, milen_jurnalov@abv.bg

Резюме: Основният посредник между гражданското общество и държавните институции в либералните демокрации са политическите партии. Те в най-голяма степен са свързани с цялостния цикъл на прихващане и отразяване на социалните интереси на входа на политическата система и превръщането им в краен продукт на политическия процес на изхода. Основният фактор обясняващ възникването на политическите партии е свързан с развитието на обществото и политическите отношения, който създават фундаменталните условия за възникване на нови политически формации. Формирането им често бива провокирано и от други фактори, като политически кризи, религиозни и етнически напрежения, периодично появили се в обществените отношения проблеми, вътрешнопартийни фактори, свързани с еволюцията на партийната организация и т.н. Тези фактори засягат огромни маси от хора или социални групи, често за продължителен период от време, което създава предпоставки за появата и дейността на нови политически партии. В изследването ни се разглеждат опитите за създаване на нови партийни формации на основата на етническа идентификация в годините след падането на комунистическия режим. Етническият състав в много от случаите е определящ партийното строителство, особено в регионите с преобладаващо население от определен етнос, като турци, българи мюсюлмани (помаци), роми и т.н. В този доклад нашият интерес е насочен към българите мюсюлмани (помаци) и партийното им представителство. Те са определени като общност, чиято културна специфика е изградена на основата на религиозната им принадлежност към исляма, а етническата им идентификация бива определяна „отгоре” и „отвън” като българска на базата на българския им език. Културата, битът и традициите им са повлияни и от двата типа идентичност, затова някои изследователи ги определят като „междинни”. Основният въпрос е: Какви са опитите за създаване на политически формации на основата на етническата им идентификация и в какво се състои партийното им

строителство? Настоящото изследване е опит да отговори на въпроси като тези или поне да освети реалните нагласи на българите мюсюлмани (помаци).

Ключови думи: българи мюсюлмани (помаци), помашки етнос, помашка партия, партийно строителство, партийно представителство.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Основният посредник между гражданското общество и държавните институции в либералните демокрации са политическите партии. Те са свързани в най-голяма степен с цялостния цикъл на прихващане и отразяване на социалните интереси на входа на политическата система и превръщането им в краен продукт на политическия процес на изхода. Основният фактор обясняващ възникването на политическите партии е свързан с развитието на обществото и политическите отношения, който създават фундаменталните условия за възникване на нови политически формации. Формирането им често бива провокирано и от други фактори, като:

- политически кризи, религиозни и етнически напрежения;
- периодично появили се в обществените отношения проблеми;
- вътрешнопартийни фактори, свързани с еволюцията на партийната организация и т.н.

Тези фактори засягат огромни маси от хора или социални групи, често за продължителен период от време, което създава предпоставки за появата и дейността на нови политически партии.

В този доклад нашият интерес е насочен към българите мюсюлмани (помаци) и партийното им представителство. Какви са опитите за създаване на политически формации с пряк ангажимент към тях и в какво се състои партийното им строителство? Настоящото изследване е опит да отговори на въпроси като тези или поне да освети реалните нагласи на българите мюсюлмани (помаци).

Най-напред е важно да се внесе по-голяма яснота относно етническата идентификация на българите мюсюлмани и техните електорални нагласи.

Те са определени като общност, чиято културна специфика е изградена на основата на религиозната им принадлежност към исляма, а етническата им идентификация бива определяна „отгоре“ и „отвън“ като българска на базата на българския им език. Културата, битът и традициите им са повлияни и от двата типа идентичност, затова някои изследователи ги определят като „междинни“. Евгения Иванова ясно очертава статута на българите мюсюлмани и междинната им позиция, като казва, че „Малцинствения статут на помациите – както по отношение на мнозинството православни българи, така и по отношение на по-голямата малцинствена група на турците, „междинната“ им позиция създават тяхното разнообразно, колебаещо се самоопределение.“¹⁷⁷

Изследванията сочат, че при българите мюсюлмани (помаци) електоралната нагласа се различава регионално в зависимост от самоопределенията си:

- „Самоопределящите се като българи или българомохамедани (част от тях – приели християнството) гласуват за БСП (например община Неделино, Златоград, Баните);
- Самоопределящите се като мюсюлмани (малка част като турци) гласуват за ДПС (например община Якоруда, Гърмен, Гоце Делчев);
- Самоопределящите се като българи мюсюлмани или помаци гласуват за СДС съответно за ГЕРБ (например община Смолян, а Мадан и Рудозем са единствените общини на СДС в Родопите към 1999 г.).“¹⁷⁸

В действителност първопричината за различните им самоопределения и съответно нагласи, трябва да се търси в двойната маргинализация на общността от страна на българи християни и от турци в съответните региони, които не ги приемат като свои в следствие на различни натрупвания от минали процеси и държавни политики. Нарушаването на естествения ритъм на функциониране на мултикултурното общество е фактор, който осигурява благоприятна среда за търсене на собствено политическо представителство. Друга истина е, че планинските региони с преобладаващо население от българи мюсюлмани, като Родопите например, не се наблюдава сериозно развитие. Обикновено се спекулира с „радикален ислям“ и „териториални претенции“ от страна на Турция и не само, но за съжаление много рядко се говори за икономическия статут към момента и възможности за развитие. Всичко това логично предизвиква търсене на специално политическо представителство от страна на помациите.

¹⁷⁷ Иванова, Е. *Идентичност и идентичности на помациите в България – В: Помациите верси за произход и съвременни идентичности*. София: Нов български университет, 2013, 2014, с. 28.

¹⁷⁸ Иванова, Е. (1999) *Изборът на Родопите – етнически или политически?*, „Култура“, 10 декември.

Погледнато от друг ъгъл, реално те имат представителство в политиката, защото участват в политическия живот чрез наличните политически партии. Това се наблюдава най-вече на местно ниво в регионите, където преобладават като население, помаците заемат позиции в местната власт и с малки изключения в законодателната власт, което изглежда не ги удовлетворява.

Ето защо след 90-те се отваря темата за „помашки етнос“, и тя е на дневен ред, в следствие на нагласите на част от общността на българите мюсюлмани (помаци) за това, че са различни с желание за обособяване на собствена идентичност, което отваря полето за експериментално политическо строителство.

Опитите за създаване на политически формации с пряк ангажимент към българите мюсюлмани след прехода са редица. Част от тях получават регистрация други са обжалвани. През 1993 година е регистрирана формацията „Демократическа партия на труда“ с инициатор Камен Буров, бивш кмет от СДС на село Жалтуша в област Кърджали. Буров се завръща от семинар в Америка и издига идеята за „помашки етнос“. Той смята че българите мюсюлмани са онеправдани и нямат политическо представителство, което да защитава интересите им. Партията участва на изборите за 36-то Народно събрание, където се класира на 11-то място от 37 формации, след което спира дейност. По късно през 2007 година Буров отново е кмет от СДС.

Друг експеримент в по-ново време е опита за регистриране през 2007г. и регистрирана вече през 2009 година партия на проф. Адриян Палов „Прогрес и благоденствие“. Последно през 2013 година е направен опит за регистрация на скандалната политическа партия на Ефрем Моллов „Патриотично обединение за многообразие, автентичност и култура“ /ПОМАК/.

Основният анализ ще съсредоточим върху два от опитите за създаване на политически формации с пряк ангажимент към българите мюсюлмани. Партията на проф. Палов „Прогрес и благоденствие“ и на Ефрем Моллов „Патриотично обединение за многообразие, автентичност и култура“ /ПОМАК/, като мотивите ни за този избор са:

- Тези два опита, предизвикаха голям интерес на национално ниво с прокарване на идеята за „помашки етнос“, въпреки твърденията им, че нямат пряк ангажимент към българите мюсюлмани и че са национални партии;
- Регистрирането на формациите става непосредствено след издаването на книги свързани с теории за история и произход на българите мюсюлмани;
- Наблюдават се различни подходи в опитите за партийно структуриране в търсенето на легитимност и признание, което представлява интерес за изследване.

2. ПАРТИЯ „ПРОГРЕС И БЛАГОДЕНСТВИЕ“

През март 2009 година се регистрира политическа партия „Прогрес и благоденствие“. Председател на партията е професорът от Медицинска академия Адриян Палов. Основната причина за създаването на партията е, че българите мюсюлмани, според професора са онеправдани и подтиснати в районите, който населяват. Той смята, че са пренебрегвани от политическите партии и нямат ясно политическо представителство.

На въпрос зададен от Георги Кулов¹⁷⁹: „Смятате ли, че до сега помаците бяха представени добре във властта?“

Палов отговаря: „ Помаците изобщо не са представени във властта. Ако заемем подобаващо място в парламента, ще искаме позиции в правителството. „Нашите хора“ живеят в бедност в планината. Единственият избор е миграцията. Те се насочиха към Испания и Португалия. Там има градове масово населени с „наши хора“.“¹⁸⁰

В изказванията проф. Палов се твърди, че партията е отворена за всички етноси, но става ясно след многократно използване на термина „наши хора“, че основният движещ електорат е планирано да бъдат българите мюсюлмани. Говори се за бедност в планината. В действителност планинските региони с преобладаващо население от българи мюсюлмани, като Родопите например, не се наблюдава сериозно развитие. Обикновено се спекулира с „радикален ислям“ и „териториални претенции“ от страна на Турция и не само, но за съжаление много рядко за икономическия статут към момента и възможности за развитие. Всичко това логично предизвиква търсене на специално политическо представителство от страна на помаците.

¹⁷⁹ Георги Кулов журналист от Кърджали.

¹⁸⁰ <http://www.kardjalipress.com/0608/palov.htm>

Реално имат представителство в политиката, защото участват в политическия живот чрез наличните политически партии. Това се наблюдава най-вече на местно ниво в регионите, където преобладават като население, те заемат позиции в местната власт и с малки изключения в законодателната власт, което изглежда не ги удовлетворява.

Проекта на Адриан Палов е твърде смел и за да бъде реализиран е необходимо да има подкрепата на цялото население от българи мюсюлмани (помаци). Ето защо е необходим лозунг, който да ги обедини като „помашки етнос“. Тази идея е много добре подплатена и ние смятаме, че проекта на Палов има пряка връзка с книгата на „Помаците“ на Петър Япов, която излиза през 2006 г. Още във въведението Япов говори косвено за тази идея:

„Някоя сила трябва да изведе тази общност в „орбита“ и да я пусне там да се движи заедно с другите националности. Тази сила, която извежда е ракета носител. А такава ракета в нашия случай може да е:

- Определена медия: печат, радио, телевизия.

- Някоя партия, обществена формация, изследователско научна институция или нещо такова“¹⁸¹

Друг важен момент относно партийното строителство е, че професора говори за партийни структури и членове по населени места и райони, което е основна част от всяка партия.

„Създали сме структури в цялата страна. В Кърджалийско има във всички общини. Така е и в Смолянска област...“¹⁸²

Известен е факта, че в област Кърджали българите мюсюлмани са пренебрегвани от по-голямата група на турското малцинство, което е предизвикало създаването на сдружения. През 2002г. в община Кърджали е създадено сдружение „Развитие“, през 2003г. е регистрирано сдружение на помаците в община Момчилград по името „Карлъка“, а през 2004г. е регистрирано подобно и в община Джебел „Алада“. Целта на тези сдружения е да обединят усилия за да вземат позиции във властта. Всички те участват на местни, парламентарни, президентски избори като коалиционни партньори, но успяват да вкарат своите хора само в местната власт. Респондент от община Джебел казва: „Те правят пазарлъци с всички, като търсят облаги. Искат да са на Ти с тези, които са във властта. Няма как да си с всички. Затова не успяват да стигнат по-високо от зам. кмет на общината...“¹⁸³

По всичко личи, че тези сдружения мислят в посока създаване на партия. Когато разбират за идеята на Палов, че ще създава такава, която да защитава правата на помаците, те са готови да се обединят за да участват на предстоящите Местни избори 2009г. Във връзка с това се провежда областно събрание на всички създадени сдружения с цел обединяване и подкрепяне на идеята на Палов за създаване на национална партия. Той е канен на няколко срещи в Кърджали, на които присъстват българи мюсюлмани от Благоевград, Пазарджик, Смолян, Тетевен и Кърджали. След което е проведена национална среща в Юндола, на която присъства голяма част от интелигенцията на помаците. Срещата се ръководи от проф. Палов, проф. Сарачев и д-р Орцев, на която се взема и решението да се проведе учредително събрание в Пловдив. Непосредствено преди изборите проф. Палов обявява, че партията е регистрирана, но е обжалвано решението за такава, като парадоксално ги насочва да подкрепят на предстоящите избори РЗС на Яне Янев, с което приключва развитието на формацията.¹⁸⁴

Извода е, че Палов доразвива идеята за представителство на помаците в няколко направления. Първо, поставя като основен проблем, липсата на ясно политическо представителство на българите мюсюлмани, което да защитава интересите им. Второ, прави опит за обединяване на българите мюсюлмани с идеята за „помашки етнос“ подплатена с книга. Трето, прави опит за структуриране по райони и населени места, което е от основните неща за функционирането на една партия, но въпреки това амбициите и новосъздадената партия не намират израз в политическия живот на страната.

3. „ПАТРИОТИЧНО ОБЕДИНЕНИЕ ЗА МНОГООБРАЗИЕ, АВТЕНТИЧНОСТ И КУЛТУРА“ (ПОМАК).

Неправителствена организация „Европейски институт - ПОМАК“ е създаден на 07.07.2012 г. в гр. Смолян, Република България и е регистриран на 29.09.2012 г. в Смолянски окръжен съд. Лидер на организацията е Ефрем Моллов. В началото на своята кариера работи като учител, а в последствие става директор на училището по туризъм в гр. Смолян. На 15.10.2012 г. на пресконференция са представени

¹⁸¹ Япов, П. *Помаците*, Сдружение мостове, София, 2006, стр. 4.

¹⁸² <http://www.kardjalipress.com/0608/palov.htm>

¹⁸³ Мъж на 32 г. турчин от община Джебел. Теренен материал на автора.

¹⁸⁴ <https://www.pomak.eu/board/index.php?topic=603.1155>

основните цели и дейности на организацията, виждания и позиции за помаците, наличието им и произход на етноса.

След това в Пловдив на 8.12.2013 г. е учреден инициативен комитет за създаването на спорната партия „Патриотично обединение за многообразие, автентичност и култура“ (ПОМАК). В инициативният комитет има представители на християните, на власите, и на други етноси, като с този ход лидерът на партия ПОМАК Ефрем Моллов прави опит да избегне член 11, т.4 на Конституцията на Република България и да докаже, че партията не е етническа и че няма да разделя българските граждани на религиозна основа.¹⁸⁵

Основните причини за създаването на „Европейски институт - Помак“ и по-късно опита за регистриране на партия „ПОМАК“ са свързани с това, че на българите мюсюлмани, според Моллов, им липсва чувателност от институциите в страната и нямат политическо представителство, което да защитава интересите им. В своя доклад до Български хелзински комитет Моллов пише:

„...ние като група български граждани – **помаци**, създадохме и учредихме сдружението „ЕВРОПЕЙСКИ ИНСТИТУТ – ПОМАК“, защото това малцинство на практика няма чувателност и представителство пред българските институции, които би трябвало да разглеждат еднакво и равнопоставено проблемите и въпросите на всички етнически и малцинствени групи в страната ни.“¹⁸⁶

По всичко личи, че Моллов и останалите учредители стъпват на същата плоскост, от която тръгват Буров и Палов в стремежа си за политическа кариера. За да подсилят своята идея той стига по-далече от предишните опити, като говори за общност на помаците на Балканите отново в същия доклад:

„По наши и други налични данни за общността ни, голяма част от тази етническа група и малцинство живеят и на територията на Република Турция - **помаци**, Република Гърция - **помаци**, Република Македония - **помаци** (торбеши), Република Косово - **помаци** (горани), Република Босна и Херцеговина - **помаци** (бошнаци), Република Албания - **помаци** (арнаути), като всички те са също част от голямата общност на **помаците** в Европа.“¹⁸⁷

Естествено през 2012 година излиза и скандалната книга на Моллов „Има ли бъдеще Велика България или защо бе скрита историята на помаците“, с която се опитва да придаде сила на идеята си и прави поредната стъпка в политическата си дейност.

Основният момент и разлика спрямо останалите опити за създаването на партия с пряк ангажимент към помаците се състои в това, че докато Палов търси подкрепа от местни организации и създава структури Ефрем Моллов издига идеята за помашки етнос извън пределите на страната и търси международно признание и подкрепа. Обръщайки се към Български хелзински комитет той пише:

„...нашата организация би искала да обоснове своите позиции и виждания чрез поставяне на тези въпроси и проблеми, като търси Вашето съдействие за осигуряване на международна подкрепа, отнасяща се до признаване етноса на **помаците** и тяхното малцинствено интегриране...“¹⁸⁸

На парламентарни избори 2013 година учредителите на „ЕВРОПЕЙСКИ ИНСТИТУТ – ПОМАК“ вземат участие в предизборната надпревара. Те решават да влезнат в коалиция „Горда България“ заедно с ПП „Свободен народ“ и ПП „ГОРД“. Партийната листа за област Смолян е съставена изцяло от учредителите на ЕИП с водач на листата смят Ефрем Моллов. Това, което се наблюдава, е че в предизборната платформа на коалицията никъде не се споменават българите мюсюлмани или помашки етнос. Резултатите са красноречиви. Лидерите на ЕИП в Смолян Област получават едва 1,139% или 655 гласа¹⁸⁹, а в района Кърджали са подкрепени само от 194 гласа, с което развитието на помашката партия затихва.

В крайна сметка Моллов прави няколко стъпки в своя експеримент. Първо, отново както Палов тръгва от идеята, че българите мюсюлмани са онеправдани и им липсва политическо представителство. Второ, издига идеята за помашки етнос по-високо, като говори за общност на Балканите. И трето, за разлика от Палов, търси международно признание и подкрепа на идеите си. Изборните резултати са пагубни и проекта неуспява да се реализира на политическата сцена.

¹⁸⁵ Чл. 11. (4) *Не могат да се образуват политически партии на етническа, расова или верска основа, както и партии, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт.*

¹⁸⁶ <http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/sp-obektiv/2013-09/doklad-otnosno-sstoyaniето-na-pomacite-etnichesko-malcinstvo-v-republika-blgariya/>

¹⁸⁷ Пак там.

¹⁸⁸ Пак там.

¹⁸⁹ <https://results.cik.bg/pi2013/rezultati/22.html>

4. ИЗВОДИ

Всички опити за създаването на експериментални формации с пряк ангажимент към българите мюсюлмани (помаци) са неуспешни, за което по категоричен начин говорят резултатите от изборите, в които те вземат участие.

Оказва се, че електоралните нагласи на българите мюсюлмани (помаци) са съвсем различни. Те са в синхрон с властта, дори бихме казали че са прагматични, защото там където преобладават като население те подкрепят тези, които работят за развитието на региона и подобряват житейската им среда. На последно място, за съжаление, една част от помациите в лутането си да имат участие във властта със специално партийно представителство се впускат в не добре обмислени експериментални политически проекти, които скандализират обществото, съживяват отминали напрежения и оставят петно върху репутацията на българите мюсюлмани, които са неразделна част от българското общество.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Иванова, Е. Идентичност и идентичности на помациите в България – В: Помациите версии за произход и съвременни идентичности. София: Нов български университет, 2013, 2014, с. 28.
- [2] Иванова, Е. (1999) Изборът на Родопите – етнически или политически?, „ Култура“, 10 декември.
- [3] Япов, П. Помациите, Сдружение мостове, София, 2006, стр. 4.
- [4] <http://www.kardjalipress.com/0608/palov.htm>
- [5] <http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/sp-obektiv/2013-09/doklad-otnosno-sstoyaniето-na-pomacite-etnichesko-malcinstvo-v-republika-blgariya/>
- [6] <https://www.smolyandnes.com/efrem-mollov-grazhdanskoto-obshtestvo-v-rodopite-ima-shans-da-se-izyavi>
- [7] <https://www.pomak.eu/board/index.php?topic=603.1155>
- [8] <https://results.cik.bg/pi2013/rezultati/22.html>